

МЕХАНІЗМИ АКТИВІЗАЦІЇ РИТОРИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПОЛІЕТНІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Сучасна людина живе у відкритому світі, у світі мультикультурному і транскультурному, де потрібно навчитися адекватно комунікувати з різними людьми, поважати їх й обстоювати власну позицію відповідно до традицій демократичного суспільства. Щоб бути переконливими у досягненні мети, слід шукати нові форми вільного й паритетного діалогу, механізми проговорення важливих проблем, які мають укоріненість у минулому, часто конфліктному й неоднозначному. Одним із дієвих способів порозуміння, знайдення компромісу у поліетнічному середовищі є дотримання риторичних традицій у спілкуванні, що, відповідно до методологічної тріади Аристотеля, реалізуються через раціональність дискурсу (логос), відповідність моральним принципам (етос) та доброзичливість емоцій (пафос).

Відданість риторичній традиції забезпечує не тільки ефективність та переконливість дискурсу, але контролює етичність сказаного, гармонізуючи атмосферу під час відстоювання власної позицію публічно. Сьогодні дослідники (Н. Голуб, Л. Горобець, Н. Іпполітова, З. Курцева, Т. Ладигенська, Л. Мацько, С. Мінеєва, А. Михальська, М. Пентилюк, А. Первушина, Г. Сагач, Л. Синельникова, Л. Ткаченко та інш.) пропонують різні способи активізації риторичної діяльності. **Мета нашого дослідження** – узагальнити та продемонструвати сучасні механізми активізації риторичної діяльності, що особливо важливі в умовах поліетнічності.

Риторична діяльність характеризується особливою структурною організацією і предметним змістом. Вслід за теорією О. Леонтєва [1], риторичну діяльність визначають трьома фазами: спонукально-мотиваційна, орієнтовно-дослідницька та виконавча. Предметом діяльності оратора виступає

риторична думка, продуктом – риторичний дискурс, основною функцією якого є ефективне переконання адресата задля отримання запланованої реакції.

Серед основних засобів активізації риторичної діяльності вчені особливо виділяють процес риторизації і формування аргументативних умінь.

На значущості риторизації наголошують учені О. Когут, З. Курцева, Т. Ладиженська, Л. Мацько, А. Михальська, Н. Нечволод, Е. Палихата, В. Паращич, М. Пентилюк, Г. Сагач, Л. Скуратівський та ін., підкреслюючи, що риторична діяльність готує студентство до виконання творчих, професійних й соціальних функцій, особливо важливих в умовах полікультурності. Риторичність спілкування навчає майбутніх фахівців раціональним способам приведення в систему досліджуваних відомостей і положень (логос); контролює дискурс з точки зору етики, моралі, а також правил поведінки учасників спілкування (етос); розвиває естетику мовлення й мовленнєвої поведінки, красу, виразність й доречність сказаного, демонструє волю промовця (пафос).

З точки зору дидактики риторизація як технологія включає систему методів, прийомів, засобів навчання, спрямованих на досягнення освітніх цілей. Серед основних методів слід назвати пояснювально-ілюстративний (спостереження, аналіз тексту публічної промови); евристичний (моделювання дискурсу типовими засобами красномовства); сократичний (продуктивна участь в актах комунікації). Прийоми риторизації охоплюють різні етапи роботи з мовним матеріалом: під час мовних розминок (артикуляційний тренінг, імітація норм вимови, міміко-жестикуляційна імітація, виразне читання), у процесі вивчення мовних тем (зіставлення засобів впливу текстів різних типів, акцентування уваги на ефективності риторичних засобів), під час вивчення різноманітних риторичних жанрів (інтерв'ю, репортаж, комплімент, похвальне слово, лекція, заклик, агітаційна мова, реклама і т. і.), на етапах створення й виголошення промови (публічні виступи, участь у диспутах, дискусіях, бесідах).

В умовах поліетнічності особливої важливості набувають механізми гармонізації атмосфери спілкування. Контроль етичності й естетичності

сказаного сприяє гармонізації мови в рамках живої комунікації. У гармонійній мові оратор має поєднувати думку, спрямовану до істини, етичну задачу і «красу, яку розуміють не як прикрасу, красивість, а як доцільність, функціональність, сувору гармонію» [2, с. 65].

Риторизація передбачає евристичність засвоєння предмету знань. Багаточисельні дослідження (В. Андреев, З. Курцева, О. Марченко, А. Михальська, О. Сичев, П. Таранов, С. Тихонов) пропонують евристичну бесіду як механізм розвитку аргументативних вмінь.

Сучасні риторичні студії відносять аргументативні вміння до групи «фундаментальних когнітивних вмінь» [3, с. 156], що слід розвивати протягом усього періоду навчання та життя. Сьогодні у світі актуальність питань, пов'язаних з формуванням аргументативних умінь, підтверджено кількістю наукових розвідок різних напрямів, а саме: 1) відродження громадянської освіти (М. Hogan, А. Kurr); 2) риторизація академічного дискурсу (S. Gaonkar, N. Noroozi, M. Wojdak); 3) алгоритмізація стратегій переконання за допомогою штучного інтелекту (De Ascaniis, N. Noroozi, A. Fischer, F Weinberger, G. Carenini, S. Moore); 4) упровадження інтерактивних методів пізнавальної діяльності (O. Staarman, F. Krol, J. Meijden); 5) створення аргументованої системи для ефективного прийняття рішень (*decision making*) (B. Amgoud, L. Prade, D. Paglieri, S. Castelfranchi) та ін.

Але перед дослідниками виникає необхідність поєднати процес формування переконливих аргументативних умінь з прийомами гармонізації атмосфери спілкування. Чисельні експерименти продемонстрували, що студенти не вміють правильно реагувати на аргумент опонента. Під час діалогу вони насамперед намагаються заперечити думку суперника, навіть, якщо зі змістом твердження, загалом, могли би погодитись. Але, таку аргументацію не вважають істинною [3, с. 814].

Для поєднання розвитку аргументативних умінь з навиком створення доброзичливої атмосфери сучасні дослідники пропонують різні педагогічні стратегії. Так, Діана Кан ефективним вважає систему практичних занять, мета

яких навчити студентів слухати й приймати думку опонента, змінюючи тактику поспішного контраргументу. Вчений пропонує суперникам ніколи не заперечувати думку опонента одразу, а, навпаки, підбирати той аргумент, що лише послабить доводи опонента, але не зруйнує їх разом із гармонійною атмосферою спілкування.

Така педагогічна стратегія включає три етапи. На першому етапі (Pregame) студенти працюють у малих групах (7–8 студентів) лише з одnodумцями, досліджуючи, аналізуючи та добираючи аргументи на підтримку своєї позиції, намагаючись передбачити реакції опонентів. Під час основної фази (Game) одnodумців запрошують із іншої академічної групи. Діалог відбувається у форматі е-конференції, коли соціальна співпраця з партнером у побудові відповідей на аргумент опонента підтримується метакогнітивною рефлексією. Запис електронних діалогів, що залишаються після обговорення у запису, дають можливість повторного аналізу, корекції. Останній етап (Postgame) включає серію (два тайми) діалогів з командами-опонентами. Під час першого тайму студенти руйнують доводи суперників, пропонують протилежну думку. Завданням другого тайму є послаблення аргументів співрозмовника більш сильним доводом, не протиставляючи, а лише коригуючи ідею. Послідовність завершується рефлексивною діяльністю, що включає перегляд відео, аналіз сильних і слабких стратегій аргументації, оформлення есе. Результатом такої риторичної практики стає розуміння недоцільності мовленнєвої боротьби під час спілкування.

Схожі педагогічні стратегії особливо актуальні у процесі обговорення морально-етичних тем. Очевидно, що істина добута самостійно стає для студента особистою, дорогою, дозволяє надалі впевнено і успішно відстоювати власну позицію, брати участь в обговоренні.

Отже, нам випало жити в якісно іншому соціокультурному та політичному вимірі, де необхідно вміти адекватно комунікувати з людьми з різних етнічних груп. Нам потрібно сприймати світ в єдності множинного й водночас зберігати власне, самобутнє. Саме тому, для успішності, виразності, перспективності та

переконливості під час обстоювання точки зору, ведення дебатів нам слід використовувати ті механізми впливу, що спрямовані на діалогізацію та гармонізацію спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Леонтьев А. А. Основы теории речевой деятельности [Текст] / Алексей Алексеевич Леонтьев. – М. : Наука, 1974. – 368 с.
2. Михальская А. К. Методические рекомендации к учебнику «Основы риторики. 10–11 кл.» [Текст] / Анна Константиновна Михальская. – М. : Дрофа, 2002. – 192 с.
3. Kuhn D. (2015) Teaching and Learning Science as Argument, Science Education 94(5):810 – 824. DOI: 10.1002/sce.20395
4. Kuhn D., Moore W. (2015): Argumentation as core curriculum, Learning: Research and Practice, Volume 1, 2015.
DOI: 10.1080/23735082.2015.994254